

Docentenhandleiding

Leermateriaal AK 2^e fase havo-vwo – Cariben

Juli 2024

Auteurs/redacteuren

- Chantal Arendsz
- Tjerk Destombes
- Jobke Heij
- Annemiek Homan
- Tim Jonker
- Ien Soomers
- Ronnie de Vries

Meelezers

- Marilu Robles de Medina (Aruba)
- Thaïs Nava (Aruba)
- Chantal de Haseth (Curaçao)
- Monique Parsons (Curaçao)

Onderwijskundige consulent

- Carola Peeters (Aruba)

Projectleiding

- Gracy Garcia-Dijkhoff
- Tom Merkx

Inleiding

Deze algemene handleiding hoort bij het leermateriaal voor het vak aardrijkskunde voor leerlingen in de bovenbouw havo/vwo in Caribisch Nederland.

Het betreft leermateriaal bij de eindtermen van domein E: Eigen leefomgeving (subdomein E1: Nationale en regionale vraagstukken en subdomein E2: Regionale en lokale vraagstukken).

Ontwikkelp proces

Het leermateriaal is ontwikkeld in opdracht van het ministerie van Onderwijs van Aruba in samenwerking met het Expertisecentrum voor Toetsen en Examens (ETE) van Curaçao. Het leermateriaal is ontwikkeld door de auteurs/redacteuren die genoemd staan op het titelblad van deze handleiding. Tijdens het ontwikkelproces is steeds feedback gevraagd aan meelezers: aardrijkskundedocenten van Aruba en Curaçao.

Leermateriaal

Het leermateriaal is te vinden via de volgende twee links:

- voor leerlingen: <https://maken.wikiwijs.nl/201158>
- voor docenten: <https://maken.wikiwijs.nl/202111>

De link naar het leermateriaal voor leerlingen kan met de leerlingen worden gedeeld.

Het docentenmateriaal is ook bereikbaar via de link voor docenten. Het is dus belangrijk dat deze link **niet** met leerlingen wordt gedeeld.

Leermateriaal – structuur

Het leermateriaal bestaat uit **katernen** bij de verschillen (sub)domeinen.

In het schema hieronder een overzicht van de katernen.

Leerdoel	Titel van het katern	Voor havo/vwo *	Specifiek voor havo	Specifiek voor vwo
E1.1 Caribische regio	De Caribische regio	X		
E1.2 Fysische dimensie – 1	Geologie van het Caribisch gebied	X		
E1.2 Fysische dimensie – 2	Landschappen en microklimaten	X		
E1.2 Fysische dimensie – 3	Landschap, klimaat en duurzaamheid			X
E1.3 Politieke dimensie – 1 – havo	Politiek in het Caribisch deel van het Koninkrijk		X	
E1.3 Politieke dimensie – 1 – vwo	Politiek in het Caribisch gebied			X
E1.3 Politieke dimensie – 2	Politieke afhankelijkheidsrelaties			X

E1.4 Demografische dimensie – 1	Natuurlijke bevolkingsgroei	X		
E1.4 Demografische dimensie – 2	Sociale bevolkingsgroei	X		
E1.5 Soc- culturele dimensie – 1	Kennismaken met sociaal culturele kenmerken	X		
E1.5 Soc- culturele dimensie – 2	Sociaal culturele kenmerken en veranderingen	X		
E1.6 Economische dimensie – 1	Economie in het Caribisch gebied	X		
E1.6 Economische dimensie – 2	Toerisme in het Caribisch gebied	X		
E1.6 Economische dimensie – 3	Internationale samenwerking			X
E2 Eigen eiland – havo	Eigen leefomgeving		X	
E2 Eigen eiland - vwo	Eigen leefomgeving			X

* Binnen de katernen die zowel voor havo als vwo zijn wordt, als dat van toepassing is, aangegeven welke delen alleen voor vwo-leerlingen zijn.

Leermateriaal – Een katern

Het leermateriaal bestaat uit **katernen**. Iedere katern heeft een omvang van tussen de 3 en 5 lessen en iedere katern is op dezelfde manier opgebouwd.

Vooraf

Een katern begint met het deel 'Vooraf'. Dit deel bestaat uit een introductie, een oriëntatie en een werkwijze. Leerlingen krijgen een overzicht van de leerdoelen en begrippen (het wat ga je leren?) en leeractiviteiten (het wat ga je doen?) die in het katern centraal staan. Bij een enkele katern wordt ook de voorkennis getoetst.

Aan de slag

Na 'Vooraf' volgt het deel 'Aan de slag'. Dit deel bestaat uit een stappenplan; de leerling gaat in een aantal stappen actief aan de slag met de leerdoelen. Iedere stap bestaat uit leerteksten met bronnen en activerende vragen/opdrachten.

Afronding

Het katern wordt afgesloten met het deel 'Afronding'. De leerling gaat na of hij de leerdoelen heeft behaald. Dat kan door het bestuderen van een verklarende begrippenlijst en/of het maken van een activerende praktische eindopdracht en/of door het maken van een toets of toetsvragen uit eerdere examens.

Programmering leerstof

In principe zijn alle katernen geschikt om zelfstandig door te werken, met dien verstande dat in de stappen regelmatig gevraagd wordt om samen te werken met één of enkele klasgenoten.

Ieder katern levert een **eindproduct** op. Door het maken van het eindproduct laten de leerlingen zien dat ze de leerdoelen hebben behaald. Het eindproduct kan een poster zijn, een verhaal, een geannoteerde kaart of een verslag van een eigen onderzoek. Bij veel eindproducten werken leerlingen samen met klasgenoten. Sommige eindproducten zijn voor de hele klas, denk bijvoorbeeld aan een discussie of debat naar aanleiding een stelling. Die eindproducten vragen wel de nodige voorbereiding en sturing van de docent.

Om de eindtermen van domein E te behalen, moeten alle katernen worden bestudeerd. Al is er regelmatig wel wat inhoudelijke overlap tussen de katernen. De volgorde waarin de katernen worden gedaan, ligt niet helemaal vast. Een docent kan deels zelf kiezen in welke volgorde de katernen worden gedaan. Het is wel belangrijk dat wordt begonnen met het katern Caribische regio. Zijn er binnen een domein meerdere katernen dan moeten de katernen wel in de aangegeven volgorde worden gedaan.

Wikiwijs

De opdrachten worden digitaal aangeboden in Wikiwijs (www.wikiwijs.nl). Wikiwijs wordt gesubsidieerd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Dit betekent dat Wikiwijs gratis beschikbaar is voor iedereen.

Het leermateriaal dat wordt aangeboden op Wikiwijs is gepubliceerd met een open licentie, Creative Commons-licentie. Zo'n licentie staat gebruikers toe het werk te kopiëren, (her)gebruiken, bewerken, opnieuw arrangeren en verspreiden.

Voor docenten en voor leerlingen

Doordat het leermateriaal digitaal wordt aangeboden is het belangrijk dat de leerlingen tijdens het werken aan de opdrachten kunnen beschikken over een laptop of een computer. Is dat niet mogelijk dan kunnen de opdrachten ook op papier worden aangeboden. In Wikiwijs kan van iedere opdracht en de betreffende handleiding een printbare pdf gegenereerd worden.

Arrangement voor leerlingen: <https://maken.wikiwijs.nl/201158>

Arrangement voor docenten: <https://maken.wikiwijs.nl/202111>

Leermateriaal havo

Het subdomein E1 voor de Caribische regio bestaat uit 6 leerdoelen: E1.1 tot en met E1.6. Het subdomein E2 gaat over de lokale en regionale vraagstukken van het eiland waar de betreffende leerling woont.

Bij ieder leerdoel horen 1, 2 of 3 katernen. De katernen samen dekken het leerdoel. Voor de havoleerlingen zijn er in het totaal 11 katernen.

1	E1.1 Caribische regio	De Caribische regio
2	E1.2 Fysische dimensie – 1	Geologie van het Caribisch gebied
3	E1.2 Fysische dimensie – 2	Landschap, klimaat en duurzaamheid
4	E1.3 Politieke dimensie – 1	Politiek in het Caribisch deel van het Koninkrijk
5	E1.4 Demografische dimensie – 1	Natuurlijke bevolkingsgroei
6	E1.4 Demografische dimensie – 2	Sociale bevolkingsgroei
7	E1.5 Soc- culturele dimensie – 1	Kennismaken met sociaal culturele kenmerken
8	E1.5 Soc- culturele dimensie – 2	Sociaal culturele kenmerken en veranderingen
9	E1.6 Economische dimensie – 1	Economie in het Caribisch gebied
10	E1.6 Economische dimensie – 2	Toerisme in het Caribisch gebied
11	E2 Eigen eiland	Eigen leefomgeving

Voor de 11 katernen is de benodigde tijd in totaal ongeveer 40 lesuur.

Leermateriaal vwo

Het subdomein E1 voor de Caribische regio bestaat uit 6 leerdoelen: E1.1 tot en met E1.6. Het subdomein E2 gaat over de lokale en regionale vraagstukken van het eiland waar de betreffende leerling woont.

Bij ieder leerdoel horen 1, 2 of 3 katernen. De katernen samen dekken het leerdoel. Voor de vwo-leerlingen zijn er in het totaal 14 katernen.

1	E1.1 Caribische regio	De Caribische regio
2	E1.2 Fysische dimensie – 1	Geologie van het Caribisch gebied
3	E1.2 Fysische dimensie – 2	Landschappen en microklimaten
4	E1.2 Fysische dimensie – 3	Landschap, klimaat en duurzaamheid
5	E1.3 Politieke dimensie – 1	Politiek in het Caribisch gebied
6	E1.3 Politieke dimensie – 2	Politieke afhankelijkheidsrelaties
7	E1.4 Demografische dimensie – 1	Natuurlijke bevolkingsgroei
8	E1.4 Demografische dimensie – 2	Sociale bevolkingsgroei
9	E1.5 Soc.-culturele dimensie – 1	Kennismaken met sociaal culturele kenmerken
10	E1.5 Soc.-culturele dimensie – 2	Sociaal culturele kenmerken en veranderingen
11	E1.6 Economische dimensie – 1	Economie in het Caribisch gebied
12	E1.6 Economische dimensie – 2	Toerisme in het Caribisch gebied
13	E1.6 Economische dimensie – 3	Internationale samenwerking
14	E2 Eigen eiland	Eigen leefomgeving

Voor de 14 katernen is de benodigde tijd in totaal ongeveer 49 lesuur.

Handleiding per katern

Ieder katern heeft een eigen docentenhandleiding. In die handleiding staan de eindtermen en de voorbeeldantwoorden. De handleidingen zijn te vinden op Wikiwijs: <https://maken.wikiwijs.nl/202111>

Omschrijving katernen

E1.1 De Caribische regio – havo vwo

Het Caribisch gebied, met zijn azuurblauwe wateren en zonovergoten eilanden, is meer dan alleen een geografische regio: het is een smeltkroes van culturen en talen, en heeft een rijke geschiedenis. Denk bijvoorbeeld aan de Nederlandse invloed op de voormalige Nederlandse Antillen, de Engelse invloed op Jamaica of de Spaanse op Cuba. Hoewel over het Caribisch gebied vaak wordt gedacht als een samenhangende eenheid, kan het in meerdere regio's worden verdeeld of onderdeel vormen van grotere regio's.

In dit katern ga je dieper in op de vragen:

Wat wordt precies bedoeld met 'het Caribisch gebied'? Waar liggen de grenzen? En waarom daar?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden moet je eerst antwoord geven op vragen als:

- Wat is een regio?
- Wat is afbakening?
- Waarom bakenen mensen gebieden af?

Ook ga je in dit katern aan de slag met de geografische vaardigheid 'wisselen van schaalniveau'. Je zoomt in van het continentale (Noord- en Zuid-Amerika) naar het regionale schaalniveau en omgekeerd (dan zoom je uit).

Als **eindproduct** van dit katern maak je met een Geografisch Informatie Systeem (GIS) een **eigen kaart**. Op die kaart ontwerp je een eigen afbakening voor het Caribisch gebied. Deze afbakening beargumenteer je met opgedane kennis uit het katern.

E1.2.1 Geologie van het Caribisch gebied – havo vwo

Het Caribisch gebied is een gebied met een lange geologische geschiedenis. Geologie heeft betrekking op de endogene krachten die het aardoppervlak vormen, zoals de platentektoniek, de aanwezigheid van vulkanen en het regelmatig plaatsvinden van aardbevingen. De natuurrampen die hierdoor ontstaan, hebben invloed op het leven van de mensen in het gebied.

Probleemstelling

De geologische ontwikkeling van een gebied stopt nooit, ook in het Caribisch gebied bewegen de aardplaten nog steeds. Dat heeft soms grote gevolgen, denk maar aan de aardbevingen in Haïti in 2010 en 2021 of de uitbarsting van vulkaan La Soufrière op het eiland Saint Vincent in 2021. Wat veroorzaakt die natuurrampen? Wat zien we hiervan terug in het landschap? En wat kunnen wij doen om de schade te minimaliseren?

Bij dit katern maak je twee **eindproducten**:

- een **kaart** van het Caribisch gebied met daarop de verschijnselen die je in dit katern tegenkomt
- een **mindmap** met begrippen die horen bij de Caribische eilanden binnen het Koninkrijk der Nederlanden.

Met het maken van de eindproducten laat je zien dat je de leerdoelen van het katern beheerst.

E1.2.2 Landschap, klimaat en duurzaamheid – havo vwo

Het Caribisch gebied bestaat uit een groot aantal eilanden met baaien en riffen en een aantal landen op het vasteland. Het Caribisch gebied heeft een grote diversiteit, met verschillende landschappen, ecosystemen en planten- en dieren soorten. Niet alleen het landschap is bijzonder, het Caribisch gebied staat ook bekend om de kleurrijke koraalriffen.

Klimaat en geologie bepalen grotendeels welke landschappen er in het Caribisch gebied zijn. De mens speelt echter ook een steeds grotere rol in het veranderen van het landschap, met name door zijn rol in de huidige klimaatverandering. Het is belangrijk om de verschillende landschappen (zowel op land als in zee) in het Caribisch gebied te behouden en te beschermen tegen problemen als onder andere overbevissing, vervuiling, erosie en koraalverbleking. Maar ook is het belangrijk om te weten hoe de eilanden in het Caribisch gebied omgaan met alle natuurlijke en menselijke invloeden.

Bij dit katern maak je als **eindproduct** een combinatie van een **poster** en **mindmap** waarop je hebt uitgezocht hoe alle onderwerpen in dit katern passen bij één eiland in het Caribisch gebied. Door het maken van het eindproduct laat je zien dat je de leerdoelen van het katern beheerst.

E1.2.3 Landschappen en microklimaten – vwo

Endogene en exogene processen bepalen samen hoe een gebied eruitziet en welke landschappen er zijn. Om te kunnen verklaren hoe de 'Natural Bridge' ingestort is, is het belangrijk om meer te weten over de vorming van het kalksteenlandschap. Verder leer je in dit katern te begrijpen hoe kustlandschappen gevormd worden en hoe bijvoorbeeld mangroves en zeegrassen de eilanden kunnen beschermen tegen de gevolgen van klimaatverandering. De landschappen van de afzonderlijke eilanden in het Caribisch gebied zijn heel verschillend. Dat heeft onder andere te maken met de bijzondere klimaten. In dit katern leer je hier meer over. Ook komen de plantagelandschappen aan bod. Dit is een landschap dat vanuit een historisch perspectief bekeken wordt en waar een land als Haïti ook nu nog met grote regelmaat negatieve gevolgen van ervaart. Aan het einde van dit katern maak je als **eindproduct** een **folder** over een eiland, waarin je de geleerde kennis presenteert. Door het maken van het eindproduct laat je zien dat je de leerdoelen van het katern beheerst.

E1.3.1 Politiek in het Caribisch deel van het Koninkrijk – havo

De Caribische eilanden werden eind vijftiende eeuw ontdekt door ontdekkingsreizigers vanuit Europa. De ontdekkingsreizigers waren op zoek naar goud en andere rijkdommen. Een aantal Europese landen, waaronder Nederland, heeft de eilanden, en Zuid-Amerika,

gekoloniseerd. Nederland vestigde zich in wat nu bekend staat als de BES CAS-eilanden (BES = Bonaire, Sint-Eustatius, Saba en CAS = Curaçao, Aruba, Sint-Maarten). De koloniale periode heeft een groot effect gehad op de politieke structuren en relaties tussen de eilanden en Nederland.

Dit katern helpt je de politieke structuren van het Caribisch deel van het Koninkrijk beter te begrijpen.

Als **eindproduct** van dit katern maak je een **kaart met extra informatie**. Op deze kaart geef je de verschillende politieke systemen aan op de eilanden die deel uitmaken van het Caribisch deel van het Koninkrijk.

E1.3.1 Politiek in het Caribisch gebied – vwo

De Caribische eilanden werden eind vijftiende eeuw ontdekt door ontdekkingsreizigers vanuit Europa. De ontdekkingsreizigers waren op zoek naar goud en andere rijkdommen. Een aantal Europese landen heeft de eilanden gekoloniseerd. Zo vestigde Nederland zich in wat nu bekend staat als de BES- en CAS-eilanden (BES = Bonaire, Sint-Eustatius, Saba en CAS = Curaçao, Aruba, Sint-Maarten). Ook Spanje, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk hebben eilanden in het Caribisch gebied gekoloniseerd. De politieke invloed van Spanje is in de loop der tijd sterk afgenomen; aan het eind van de negentiende eeuw verloor Spanje zijn laatste koloniën in het Caribisch gebied. Daarentegen is de invloed van de Verenigde Staten sterk toegenomen. De koloniale periode en de bemoeienissen van de Verenigde Staten hebben een groot effect gehad op de ontwikkeling van de eilanden, ook op de politieke structuren en de relaties tussen de eilanden en hun moederland.

Dit katern helpt je de politieke structuren in het Caribisch gebied beter te begrijpen.

Als **eindproduct** van dit katern richt je je op Caribisch Nederland. Je maakt een **geannoteerde kaart**. Op deze kaart geef je de verschillende politieke systemen aan op de eilanden die deel uitmaken van Caribisch Nederland.

E1.3.2. Politieke afhankelijkheidsrelaties – vwo

De landen in het Caribisch gebied zijn historisch verbonden met hun voormalige kolonistoren. Maar door hun strategische ligging streven ook landen als de Verenigde Staten en China naar invloed in het Caribisch gebied. In dit katern bekijk je voorbeelden van wat de overheid doet om de economie te stimuleren. Je bekijkt de onderlinge relaties tussen landen in het Caribisch gebied en ook de relaties tussen landen in het Caribisch gebied met de rest van de wereld.

Je gaat op zoek naar antwoorden op vragen als:

- Welke manieren zijn er voor de landen in het Caribisch gebied om hun economieën te ontwikkelen?
- Bij welke internationale samenwerkingsverbanden zijn de landen in het Caribisch gebied betrokken?
- Welke relaties hebben de landen in het Caribisch gebied met landen die hen ontwikkelingshulp bieden?
- Welke relaties hebben de landen in het Caribisch gebied met de Verenigde Staten en Amerika en China?

Als **eindproduct** van dit katern ontwikkel je een **toets** van 10 vragen waarmee je kunt nagaan of je klasgenoten de inhoud van dit katern hebben begrepen.

E1.4.1 Natuurlijke bevolkingsgroei – havo vwo

Demografie is de wetenschap die de bevolkingssamenstelling onderzoekt. De bevolkingssamenstelling in een land wordt beschreven met verschillende demografische variabelen, zoals leeftijd, geslacht, etniciteit (afkomst), religie, opleidingsniveau, beroepsstatus, en gezinssamenstelling. In dit katern kijk je vooral naar de omvang en de leeftijdsopbouw van de bevolking en kijk je hoe die bevolkingsomvang en leeftijdsopbouw kan veranderen.

Je gaat aan de slag met vragen als:

- Welke invloed hebben het geboorte- en het sterftecijfer op de bevolkingsomvang?
- Wat is een bevolkingsdiagram en wat zegt het diagram over de leeftijdsopbouw in een land?
- Welke factoren beïnvloeden de vorm van een bevolkingsdiagram?
- Hoe verandert het bevolkingsdiagram van een land in de loop van de tijd?

Het katern zal je helpen om de demografische situatie in het Caribisch gebied beter te begrijpen.

Het **eindproduct** van dit katern is het **resultaat van een onderzoek** naar het verloop van het demografische transitie-model op twee eilanden in het Caribisch gebied.

E1.4.2 Sociale bevolkingsgroei – havo vwo

In het Caribisch gebied wonen mensen uit alle delen van de wereld en in alle delen van de wereld wonen mensen uit de Caribische regio. In dit katern verdiep je je in migratie: wat zijn de effecten van migratie in het land van waaruit de mensen vertrekken. En waarom verhuizen mensen van het ene land naar het andere land?

Je gaat aan de slag met vragen als:

- Wat is het effect van migratie op de bevolkingsgroei van een land?
- Wat is het effect van migratie op de bevolkingssamenstelling van een land?
- Waarom verhuizen mensen van het ene naar het andere land?

Dit katern helpt je om de demografische situatie in het Caribisch gebied beter te begrijpen.

Als **eindproduct** schrijf je het **verhaal** van een emigrant die uit een land in de Caribische regio naar een andere plek in de wereld, bijvoorbeeld de Verenigde Staten of een Europees land, is vertrokken. In het korte verhaal of dagboekfragment beschrijf je de ervaringen en emoties rondom de verhuizing van de door jou verzonden personage.

E1.5.1 Kennismaken met sociaal culturele kenmerken – havo vwo

De bevolking in het Caribisch gebied is een mix van verschillende bevolkingsgroepen met elk eigen tradities, gebruiken en uiterlijk (multiculturaliteit). In de twee katernen van de sociaal-culturele dimensie duik je in de sociaal-culturele situatie van de eilanden. Je gaat kijken naar de sociaal-culturele en sociaaleconomische positie van deze verschillende bevolkingsgroepen.

Je gaat aan de slag met vragen als:

- Wie zijn de bewoners van de eilanden en waar komen ze vandaan?
- Wat is neokolonialisme?
- Wat is sociale ongelijkheid?
- Wat zijn de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen?
- Hoe zit het met het onderwijs en medische voorzieningen?

De katernen gaan je helpen om de sociaal-culturele kenmerken van het Caribisch gebied beter te begrijpen.

E1.5.2 Sociaal culturele kenmerken en veranderingen – havo vwo

De bevolking in het Caribisch gebied is een mix van verschillende bevolkingsgroepen met elk hun eigen afkomst, tradities en gebruiken. Al deze bevolkingsgroepen vinden een plekje in de maatschappij, maar er zijn verschillen in hun sociaaleconomische en sociaal-culturele positie.

In dit katern ga je op zoek naar een verklaring voor deze verschillen. Je komt te weten wat migratie en toerisme met cultuurverandering te maken hebben. En je onderzoekt wat de ruimtelijke inrichting van een stad te maken heeft met de positie van de bevolkingsgroepen.

In de **eindopdracht** van dit katern ga je een **schetskaart** maken van de hoofdstad van jouw eiland. Hierbij ga je onderzoeken of er sprake is van segregatie en/of gentrificatie en ga je nadenken over oplossingen.

E1.6.1 Economie in het Caribisch gebied – havo vwo

In dit katern kijk je naar de economische situatie in het Caribisch gebied.

Je kijkt naar:

- het effect van de historische banden van de eilanden met Europa,
- het bijzondere karakter van het Caribisch gebied,
- de verdeling van de beroepsbevolking,
- de rol van buitenlandse bedrijven en internationale organisaties,
- de economische uitdagingen en kansen die spelen in het Caribisch gebied.

Je gaat aan de slag met vragen als:

- Welke goederen worden zoal geëxporteerd uit het Caribisch gebied?
- Welke goederen worden geïmporteerd?
- Waarom vestigen buitenlandse bedrijven zich soms ook gedeeltelijk in het Caribisch gebied?
- Hoe is de beroepsbevolking over de verschillende economische sectoren verdeeld?
- Welke invloed hebben internationale organisaties en non-gouvernementele organisaties (NGO's) in het Caribisch gebied?
- Wat zijn de toekomstperspectieven op economisch gebied voor het Caribisch gebied?

Dit katern zal je helpen om de economische situatie in het Caribisch gebied beter te begrijpen.

Als **eindproduct** gaan jullie als klas antwoord geven op de vraag: Is de economie op het eiland waarop je woont eenzijdig is of is er juist sprake van economische diversiteit? Om te komen tot dit eindproduct, gaan jullie een **interview** afnemen met iemand die werkt in het Caribisch gebied.

E1.6.2 Toerisme in het Caribisch gebied – havo vwo

Toerisme is meer dan zon, zee en strand. Het is een industrie die miljarden euro's genereert. Voor de eilanden in het Caribisch gebied vormt toerisme een cruciale inkomstenbron. In dit katern zul je verschillende facetten van het toerisme verkennen. Je gaat op zoek naar antwoorden op vragen als:

- Waarom zijn de Caribische eilanden zo aantrekkelijk voor toeristen?
- Welke soorten toerisme vind je op de Caribische eilanden?
- Wat zijn de voordelen voor lokale bedrijven van het toerisme?
- Welke kwetsbaarheden zijn er als je kijkt naar het toerisme?

Als **eindproduct** van dit katern organiseren jullie een **debat** over de toekomst van het toerisme op de eilanden in het Caribisch gebied.

E1.6.3 Internationale samenwerking – vwo

De landen in het Caribisch gebied hebben economische en politieke banden gevormd die zich over de hele wereld uitstrekken. Deze relaties, zowel historisch als hedendaags, hebben grote economische invloed en beïnvloeden de keuzes en kansen van de inwoners in de landen van het Caribisch gebied. In dit katern ga je aan de slag met vragen als:

- Welke relaties hebben landen in het Caribisch gebied met historische partners zoals het Gemenebest, Frankrijk en de EU?
- Hoe zijn de economische banden tussen de landen in het Caribisch gebied en de Verenigde Staten en China?
- Wat zijn de mogelijke negatieve en positieve gevolgen van het emigreren van talentvolle inwoners uit de landen in het Caribisch gebied naar elders in de wereld?

Dit katern sluit je af met een groepsopdracht. Het **eindproduct** dat jullie maken is een **(interactief) web** van de handelsrelaties van landen in het Caribisch gebied.

E2.1 Eigen leefomgeving – havo

In de tot nu toe behandelde katernen zijn de verschillende geografische dimensies in het Caribisch gebied behandeld. Hierbij is er telkens op één dimensie ingezoomd (fysisch, economisch, sociaal-cultureel, demografisch en politiek) en werd gekeken naar het hele Caribische gebied. Echter, in dit katern ligt de focus niet op het Caribische gebied, maar op het eiland waar jij woont. Voor het krijgen van een samenhangend geografisch beeld is het belangrijk om relaties te leggen tussen de verschillende onderwerpen en dimensies. Zowel tussen gebieden als binnen gebieden. In dit katern wordt gekeken naar de vraagstukken op het eiland waar jij woont. Je gaat een goed geografisch beeld vormen van je eigen eiland en een beargumenteerde mening geven over maatschappelijke- en natuurlijke vraagstukken. Hierbij ga je aardrijkskundig onderzoek doen en geografische werkwijzen en vaardigheden gebruiken.

Bij dit katern maak je als **eindproduct** een **onderzoeksverslag** en een kaart waarmee je de geleerde kennis presenteert. Door het maken van het onderzoeksverslag en de kaart laat je zien dat je de leerdoelen van het katern beheerst.

E2.1 Eigen leefomgeving – vwo

In de tot nu toe behandelde katernen zijn de verschillende geografische dimensies in het Caribisch gebied behandeld. Hierbij is er telkens op één dimensie ingezoomd en werd gekeken naar het hele Caribische gebied. Echter, in dit katern ligt de focus niet op het Caribische gebied, maar op het eiland waar jij woont. Voor het krijgen van een samenhangend geografisch beeld is het belangrijk om relaties te leggen tussen de verschillende onderwerpen en dimensies tussen gebieden en binnen gebieden. In dit katern wordt gekeken naar de vraagstukken op het eiland waar jij woont. Je gaat een goed geografisch beeld vormen van je eigen eiland en een beargumenteerde mening geven over lokale vraagstukken. Hierbij ga je aardrijkskundig onderzoek doen en geografische werkwijzen en vaardigheden gebruiken.

De conclusies van dit onderzoek presenteer je in een zogeheten '**Causal Loop Diagram**' en **onderzoeksverslag**. Het eindproduct moet laten zien dat je de leerdoelen van het katern beheerst.